

magyar színházi opera sokat köszönhet, élkül az oly rövid idő alatt alig bírt volna magára kifejleszteni, alig magának oly sok kedvelőket szerezni. Annak ő a lelke, eleve-
 itő forrása... Schödelnének egész lelkesedése azonban mit sem ért volna el, ha az ő kedvéért az aranyzavú Nyáry Pál nem raklatja fel Pest megye lelkiismeretét, amely aztán mecénásává lett az operát is művelő Nemzeti Színháznak, amelyben 1837-től 1884-ig — az Andrássy úti Operaház felépüléig — otthon talált a magyar operai művészet.

A Rákóczi út eleje — künn van a juhszálló

Schödelnének volt köszönhető, ha a külföld legnevesebb, legfrissebb operájúdon-
 ságai magyar nyelven szólalhattak meg, mert a primadonna súlyt helyezett rá, hogy az esetleges vendégművészeketől eltekintve, ő is, meg az egész komparszéria magyar nyel-
 ven énekeljenek. S a Nemzeti Színháznak szerencséséjévé is lett az opera műfaja. Ne felejtjük el, hogy a régi Nemzeti Színház, amely ott állott a mai Rákóczi út elején (a lebontott színházi épület üres telke ma is ott óktelenkedik!), az akkori időkhöz képest pokolian távol esett a „város szívéből”. Bajza nem győz panaszkodni:

— Ezen színházat a sors haragjában gon-
 dolta ki és büneink büntetésére építi fel... Magyar létünkre kint a juhszálló tanyáztunk s ha magyar művészetet akarunk látni, tél-
 ben sárözönben, nyáron porfellegek kö-
 zött juthatunk be a nemzeti Thália sanctua-
 riumába!

Vachot Imre pedig így gúnyolódott az új színház elhelyezéséről:

— Rabláncok csörtetése mellett a babo-
 nás keresztút por- és sárfészkében egy min-
 den jobb kilátást előlő magtár mögött áll az új nemzeti színház.

Hát ide, a „juhszálló”, a „babonás ke-
 resztút por- és sárfészkébe” kellett a város közönségét csábítani, s ez az óriási feladat — valljuk be — csakis az operán keresztül sikerült. Egykorú kimutatások szerint egy-
 egy operai előadás átlagbevétele 236 forint volt, ugyanakkor, amikor egy drámáé 24—30 forint s egy színműé pláne csak 4 forint 20 krajcár! Ha valami, akkor csak az opera szoktathatta rá a pesti közönséget, hogy az ismenhátamögötti színházba is érdemes el-
 járnia.

A hagymakoszorú

Az „Athenaeum” köre rosszul szolgálta vissza Schödelnének ezt az érdemét. Amire kétféle oka is volt. Az egyik, tárgyi oka az volt, hogy szerintiük éppen Schödelné énekesnői sikerei okozták, ha a közönség el-
 hanyagolja a magyar drámát és színművet: amíg Schödelné hallgathatja, addig nem kí-
 vánczik a prózai és verses színművekkel! A másik ok inkább személyes természetű volt. Az „Athenaeum” felismerték, hogy a Schödelné és Nyáry Pál szerelmén keresztül hogy függ össze az opera Pest megyével s ezért erősen támadták Pest megyét is. A megye bepörölte a lapot s követelte az egyik ilyen támadó cikk szerzőjének megnevezé-
 sét. A lap szerkesztői azonban egyetemle-
 sen vállalták érte a felelősséget, mire a megye a tanuskodás megtagadása miatt ér-
 zékeny pénzbüntetéssel sújtotta az „Athe-
 naeum” szerkesztőségét. A laphoz közelálló körök ekkor egy kevésbé nemes bosszú esz-
 közéhez folyamodtak. Schödelné legköze-
 lebbi jutalomjátéka alkalmával a felnyújtott sok virágkoszorú között egy művésziesen fonott hagymakoszorút is felnyújtottak, amelyet a kissé rövidlátó művésznő csak ak-
 kor veit észre, amikor már a kezében volt. Nyomban feltalálta magát és méltatlan-
 kodva jelentette ki:

— Ezt én nem érdemeltem, ide teszem a
 haza oltárára — s ezzel odahelyezte a sűgö-
 lyukra. Igaz, hogy a következő előadáson
 aztán elentűntetlenséggel felelt Schödelné tis-
 zelői, mert, „engesztelő áldozatul gazdag
 aranyláncot nyujtának neki”. A Schödelné-
 ellenes manifesztációk azonban továbbra
 sem maradtak el; mindúntalan fűttszóval
 fogadták, amikor a színpadra lépett. Úgy-
 hogy végül kifogyott Schödelné türelme, s
 egy pillanatnyi csendet felhasználva, e szö-
 vakkal fordult a közönséghez:

— Ott nem lehet énekelni, ahol kigyólk
 vannak. Nekem nyitva áll a külföld is.

Erre a többség tapszava végleg elnyomta
 a fűttyentőket.

Harc a kritikával

Persze, nehéz dolga volt Schödelnének az
 olyan kritikával szemben, amelynek élén
 Vörösmarty állott, aki Gyulai Pál megalapí-
 tása szerint éppoly kevés zenei érteken ren-
 delkezett, mint a nyelv zenéjének egy másik
 nagy mestere: Goethe. Hiszen már egy má-
 sik, korábbi primadonnának, a híres-neves
 Déryné ifjasszonynak is meggyűlt a baja az
 „Athenaeum”-nak kissé száraz, puritán-
 lelkű szerkesztőségével, amely megírta róla,
 hogy a „hanyatló énekesnő még mindig
 visszautasítja az öregebb szerepeket, s kol-
 dusnő-kosztümében is libegő rózsaszín-
 szalagokkal ékített selyemkötényben tetsze-
 leg magának”. Erre aztán Déryné kapta
 magát s beküldte az inkriminált költényt a
 szerkesztőségbe, számlát is mellékelte hozzá,
 amellyel bebizonyította, hogy a damasztnak
 rőfje csak 24 krajcár s az egész költény nem
 került egy forintjánál többbe, aminél olcsób-
 ban már csakugyan nem igen lehetett volna
 kiállítani. A színpadi naturalizmus körül
 folyó ezt az első hírlapi vitát aztán a tá-
 madó cikk írója, valószínűleg Csató Pál,
 igen izetlenül fejezte be: Tréfásan ahhoz a
 kocsihoz hasonlította magát, aki midőn
 gazdája így szólította meg: „Mi baja ken-
 nek, János?”, így felelt nagybúsán vissza:
 „Jaj, tekintetes uram, csak nincs nekem
 azóta jó kedvem, amióta a negyvenmázsás
 szekér átment a mellemen”, — amivel eléggé
 udvariatlanul Dérynének akkor már nehéz-
 kes, elhízott termetére célzott.

A szenvedélyes protectrice

Schödelné persze tudatában is volt a
 maga értékének és szívesen gyakorolhatta
 patronázsát fiatal írók, művészek és zené-
 szek fölött. Hiszen Jókait és Sárotyt is ő tá-
 mogatta be az irodalomba. Ferenczy István-
 nak, a nagynevű magyar szobrásznak ő
 volt a protektora, ugyanakkor, amikor Szé-
 chenyi István azt írta a művészről, hogy
 semmi tehetsége nincsen, s mód nélkül rideg
 és gögös volt vele szemben. Aminek mélyebb
 oka különben az lehetett, hogy Rómában azt
 hallotta Ferenczyről, hogy a carbonari
 Canova társaságához tartozik.

Schödelnének ez a jószívűből fakadó,
 protekciós szenvedélye aztán odáig ment,
 hogy végül már nyílt színről kezdte a
 maga védeceit a közönség jóindulatába
 ajánlani. Így történt akkor is, amikor Pestre
 hívatta Bogndr Ignácot, a pozsonyi színház
 tenoristáját. Amikor a felvonás végeztével
 kettejükét kihívták a függöny elé, Schö-
 delné élőszóval ajánlotta védeceit a közön-
 ség figyelmébe. Ezt már nem bírta ki a pesti
 publikum sem s kacagás közepette kiabálták
 fel a színpadra:

— Ajánlja inkább magát az ifjasszony!

Primadonna-tempói vitték Schödelné Eg-
 ressy-vel is konfliktusba; a fiatal Felber
 Marit pedig, vélt riválisát, nyílt színen,
 ének közben pofozta le a temperamentumos
 asszonyság. Erre a sajtó is, meg a közönség
 is összefogott s kijelentették, hogy Schödel-
 né nem engedik addig játszani, amíg nyílt
 színen nem kér a fiatal kolleganőjétől bo-
 csánatot. Schödelné persze sokáig húzódo-
 zott ettől az elégtételadástól — végre egy
 este csak megemberellte magát, odalépett a
 lámpák elé s szemmel látható elfogódottság-
 gal nekikezdet a dikciójának: „Tisztelt
 publikum...” Tovább azonban nem jutott,
 könnyek fojtották el a hangját. Közönségé-
 nek azonban, amely szívből szerette a ked-
 vencét, elég volt ez a jószándék is és „éljen
 Schödelné” — kiáltásokkal fölmentette őt a
 további megalázódástól.

Sőt még ugyanezen az estén alaposan meg
 is nevette a közönséget Schödelné. Vala-
 milyen nadrágszerepet játszott s a kor ferde
 ízléséhez képest bajszot kellett ragasztania.
 A játék hevében aztán játékbéli szerelme-
 sét, Éder Lujzát meg kellett csókolnia s ezt
 olyan tüzzel cselekedte, hogy felragasztott
 bajuszának fele odaragadt partnernőjének
 orra alá, minek következtében mindkettő-
 jüknek félhajusszal kellett a szerepüket vé-
 gigénekelni. Csak a színpalak mögé vissza-
 vonulva tudták meg, hogy miért volt olyan

„FIGYELŐ”
 UJSÁGSZELVÉNY VÁLLALAT
 BUDAPEST
 Telefon: 971—46.

Magyar Hírlap (Budapest)
 Lap.

Szept. 16.

AZ OPERA LEGENDÁI

Ismeretlen adatok a magyar daljáték őskorából

Szinte elképzelhetetlen dolog az, hogy a
 magyar operának — sem a műfajnak, sem
 az otthonának — máig sinos a története
 megírva. Pedig már jócskán meghaladtuk
 a századfordulóját annak, hogy a derék de-
 receni katonakarmester, Ruzsitska Ignác
 megírta — Kotzebue hasonló című szí-
 nművének alapján — a „Béla király futása”
 című dalművét, amely 1826 augusztus 4-én
 került először Pestbudán színpadra a sajtó
 ekkor „a legelső nemzeti opera” megszüle-
 tését ünnepelte benne: Annak is elmúlt már
 a centenáriuma, hogy az Erdélyi Nemzeti
 Színjátszó Társaság 1827 október 27-én
 mint tisztán magyar nyelven játszó operai
 társulat mutatkozott be Pesten, éspedig Ros-
 sinini „Sevillai borbélyában”. Vagy ki beszél
 ma már az első — szövegestül, zenéstül —
 magyar operáról, Bartay András „Aurélia”
 c. művéről, amelynek, amikor 1837-ben
 színpadra került, csupán az volt a baja az egy-
 korú kritika szerint, hogy „nem volt benne
 melódia”, vagyis óvatosan kerülte az akkori
 tálán operák verkli-stílusát. És ki hallotta
 vajjon csak a nevéit is a derék Schindelmeis-
 ser-nek, a pesti német színház karnagyának,
 aki 1839-ben „Szapáry” címen írt egy ope-
 ráát, amelybe nagyobb hatás kedvéért bele-
 szölte a Rákóczi-indulót is. Amire ugyan az
 egykorú lapok kesernyően jegyezték meg,
 hogy kár volt ezt tennie, mert bizony a
 Rákóczi-indulónak nincs egyetlen üteme
 sem, amely magyar lenne. Viszont a kon-
 kurrens Nemzeti Színház csak úgy tudta a
 „Szapáry” sikerét lebengeregni, hogy néhány

előadás dirigálására leszerződöttette az éppen
 Pesten tartózkodó Berliozt, aki aztán a „Rá-
 kóczi” a „Faust”-ba belekomponálva tudva-
 levőleg világhírré vitte. Avagy ki hallotta
 egyáltalán ama kor derék pesti operakompo-
 nistáinak: Tuczek-nek, Kleinheinz-nek,
 Spech-nek csak a hírét is?

Magyar írók a magyar opera ellen

Nehéz dolga volt azonban a magyar dal-
 műnek. Hiszen Bajza József, mint az
 „Athenaeum” szerkesztője, nem átalotta
 ezt a halálos ítéletet leírni 1839-ben: „Nem
 érdemi a színház, hogy a nemzet egy fillért
 is adjon, ha az opera a föl”, s ezt hamarosan
 még így tetézte meg: „Inkább örültek
 házá, mint operaházát!” És Bajza kívül
 még hatalmasabb ellensége is akadt a ma-
 gyar dalműnek Vörösmarty személyében,
 aki hol névvel, hol névtelenül, de bizony
 alapos támadásokat intézett a nájmódi el-
 len. S pláne magyar dalmű! Hát nem meg-
 mondta a legnagyobb magyar, Széchenyi:
 „ein ungarisches Theater könne nie zu-
 standekommen!” Schedel-Toldy pedig még
 a magyar „dalmű”-szót sem engedte be a
 magyar nyelvbe: maradjon ez a műfaj csak
 corpus separatum-nak, hívjuk ezután is csak
 operának!

Egy nagy, romantikus szerelemnek kö-
 szönhet a magyar opera, ha mégis meg-
 születhetett: Schödelné Klein Rózsi énekesnő
 és Nyáry Pál pestmegyei alispán szerelmé-
 nek. Vörösmarty írta Schödelnének: „Neki

görcsösen kacagó pokoli sikerük ezen az estén.

Postamunka

A fiatal magyar operának az is baja volt, hogy a szomszéd német színház nagy konkurenciájával kellett folyton küszködni, úgyhogy csak azért, hogy le ne maradjon a versenyben, eléggé ki nem érett előadásokkal kénytelenkedett a közönség elé. Volt úgy például, hogy a „Mari, az ezred leánya“ c. operát egy napon szerezte meg a német színházzal. Már most, nehogy a másik megelőzze, Czako Zsigmondnak még azon éjjel le kellett a librettót fordítania s másnap estére már ment is a darab. Az ilyen gyorspatkoló munkának meg volt az a hátránya is, hogy néha bestiális szövegeket szállítottak még a legjobb nevű színházi fordítók is. A derék Szerdahelyi József például „A bűvös vadász“ *Freibeuter*-jét (kalóz) egyszerűen *frájbájtistának* fordította le, a „*Gesichter schneiden*“ kifejezést „képeket metsz“-re leiterjakabozta s a „*sich fortstellen*“ igét „ellopja magát“ formában „magyarította“.

Az is külön nehézsége volt a fiatal, száz év előtti magyar operának, hogy összesen csak négy férfi és négy női énekese, s balett-személyzete egyáltalán nem volt, s míg a német színháznak 43 hivatásos zenészből állott a zenekara, a magyar opera zenekara csupán 23 dilettáns muzsikásból rekrutálódott.

Takarmány a — tehénnek

Ilyen kedvezőtlen körülmények között folyt le az 1837 augusztus 22-én megnyílt régi Nemzeti Színházban hét nap mulva, augusztus 29-én az első operai előadás, amelynek műsorán Rossini „Sevillai borbély“ állott. Az előadást mindössze két és fél nap alatt állították be s a gyermeklány Rozina szerepét az elhízott Déryné énekelte!! Ennek ellenére tömegével kapta a koszorúkat, ami Vörösmartyból holmi maliciózus megjegyzéseket csalt ki az „*Athenaeum*“ hasábjain:

— Azt halljuk, némely színészeink az Alföldről egész kocsiderékkal hozták a koszorút, ami talán igen jó volna — takarmányul — tehénnek...

A „Sevillai borbély“ két előadást ért meg, s egy hónap mulva, szeptember 30-án a Herold-féle „Zampa“ került színre, mondó és írd két próba után. A harmadik operapremier aztán két hét mulva következett el s ez a premier sorsdöntő lett a magyar operastílusna nézve: Bellini „Norma“-ját adták, még pedig Schódelnéval a címszerepben, akít a bécsi Kärnthnertheaterből hívtak haza.

Schedel-Toldy igen jó érzéssel írta le akkori bírálatában ezt a mondatot:

— Ezen estvével új aerája kezdődik a magyar operának...

Supka Géza